

LICHAAM & GEEST

Wat voelden onze voorouders?

EMOTIE / Veroorzaakt verliefdheid vlinders in de buik? Niet volgens de Nederlanders in de Gouden Eeuw.

Hidde Boersma

Zijn gevoelens nu universeel en voelt een verliefde Fin hetzelfde als een verliefde Japanner? Of zorgt cultuur ervoor dat bij de Europeaan de liefde aan zijn hart knaagt terwijl een Aziat haar misschien in de puntjes van zijn vingers ervaart?

Lang was dit debat het domein van psychologen en antropologen, die dikwijls lijnrecht tegenover elkaar stonden. Psychologen stellen dat emoties aan het lichaam ontspruiten en daarom voor iedereen identiek zijn, antropologen reizen de wereld rond en wijzen op de verschillen tussen culturen die zij toch echt waarnemen.

Recentelijk mengden ook historici zich in het debat. Want emoties zouden wel eens niet alleen per plaats kunnen verschillen, maar ook in de tijd. Wie weet ervoeren onze voorouders wel heel andere emoties.

Een van de historici die hieraan bijdragen, is Inger Leemans, hoogleraar cultuurgeschiedenis aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Zij ploegt honderden Nederlandse toneelstukken door van de vroegmoderne tijd, van de vijftiende tot achttiende eeuw, om te kijken welke emoties mensen toen voelden en in welke lichaamsdelen ze die emoties plaatsten.

In die eeuwen ging de Europese samenleving over van de Renaissance in het Classicisme, om uiteindelijk terecht te komen bij de Verlichting. 'We bladeren ge-

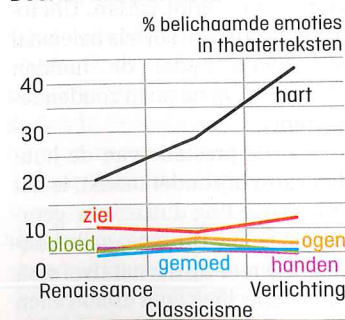
lukkig niet handmatig alle stukken door,' zegt Leemans. 'We ontwikkelden een computermodel dat in staat is om emoties uit de teksten te plukken en die te koppelen aan de beschrijving ervan.'

Leemans vond een duidelijke verschuiving in hoe de belangrijkste emoties worden ervaren. 'In de Renaissance waren zelfreflecterende emoties erg dominant. In toneelstukken kwamen gevoelens als eer, wraak en trots vaak voor. Mensen voelden eer daadwerkelijk tot op het bot, iets wat wij ons bijna niet meer kunnen voorstellen,' zegt ze. 'Met de Verlichting werden die vervangen door veel socialere sentimenten. Liefde en geluk werden opeens belangrijk, net als empathie.'

Dat empathie belangrijker werd, was ook te zien in de maatschappij als geheel. Openbare executies bijvoorbeeld, voorheen nog een uitje voor de hele familie, werden geleidelijk uitgebannen. De reden hiervoor was dat men-

Waar emotie zit

Door de eeuwen heen

In de Renaissance voelden mensen eer werkelijk tot op het bot

sen steeds belezener raakten en bovendien in aanraking kwamen met andere culturen. Dat leverde begrip en mededogen op voor andere mensen en volkeren. Het is het begin van de uitdijende 'cirkel van empathie' – een begrip ooit al opgeworpen door Charles Darwin, dat leidt tot een vreedzamere samenleving. De afschaffing van slavernij, bijvoorbeeld, is hiervan een gevolg.

De Verlichting plaatste gevoelens bovendien veel meer in het hart dan eerdere tijdsperiodes dat deden. 'In de vroegmoderne periode voelden mensen liefde en andere emoties echt in alle delen van het lichaam. Er zijn veel voorbeelden dat mensen het haar, de milt, de gal of de nagels noemen als plaats waar ze een emotie lo-

kaliseren,' zegt Leemans. 'Vanaf de Verlichting, voelen velen emoties vooral in het hart.'

Opvallend is bovendien dat de beschrijving van emoties de stand van de medische wetenschap reflecteert. Tegenwoordig zeggen we dat de vonk overslaat, of dat iemand tintelt van liefde. 'Dat komt doordat we weten dat het het brein en de zenuwen zijn die gevoelens produceren,' zegt Leemans. Vroeger was er de humorenleer, die stelde dat er vier vloeistoffen – bloed, speeksel, zwarte en gele gal – in het lichaam waren en dat de balans daartussen je welzijn bepaalde. 'Toen kon iemands bloed koken, of was iemand zwartgallig. De geneeskundige kennis bepaalde hoe emoties werden gevoeld en beschreven.'

Het debat tussen de psychologen en de antropologen mag dan nog steeds niet zijn beslecht, historici weten in elk geval één ding zeker: emoties zijn zeker niet universeel door de tijd heen.